

kmdr ppor. dr Grzegorz Goryński

Morski Oddział SG

FORMOWANIE KORPUSU OFICERSKIEGO WOJSK OCHRONY POGRANICZA W LATACH 1945-1956

Od początku istnienia Wojsk Ochrony Pogranicza sprawy kadr znalazły się w centrum uwagi jego kierownictwa. Formacja ta – w myśl założeń organizacyjnych określonych przez Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego – opierać się miała na określonych ilościach „należycie wyszkolonych i pewnych pod względem politycznym” oficerów, podoficerów i szeregowych, którzy „najbardziej odpowiadają służbie granicznej”. Kwestii przydatności żołnierzy przybywających do służby w WOP, szef Departamentu WOP, płk Gwidon Czerwiński nadał duże znaczenie. W jego ocenie „(...) żołnierz WOP ma w służbie stały kontakt z różnorodnym elementem spośród ludności cywilnej. Codziennie jest wystawiony na zakusy przestępców politycznych i kryminalnych, starających się zdeprawować go dla swoich osobistych celów. Przez ręce żołnierza WOP przechodzą skonfiskowane cenne rzeczy, kosztowności i pieniądze, stając się własnością skarbu państwa oraz ulotki o treści antypaństwowej. Jeżeli jeszcze do tego dodać, że w codziennej służbie wystawiony on jest na niebezpieczeństwo [utruty – przyp. G.G.] życia, to widać z tego, że wymagania stawiane żołnierzowi WOP są bardzo duże”.¹

Tak określone kryteria sprawiły, że w Wojskach Ochrony Pogranicza służbę mogli pełnić tylko odpowiedni ideowo, dobrani ludzie. Szczególnie dowiodła tego praktyka najbliższych lat.

Problemy kadrowe

Wojska Ochrony Pogranicza, które w chwili powstania potrzebowały: 4054 (14,2%) oficerów, 6600 (23,1%) podoficerów i 17.801 (62,6%) szeregowych, miały być – w myśl rozkazów i wytycznych organizacyj-

¹ Cyt. za: J. Ławski, *Ochrona granic Polski Ludowej 1945–1948*, Warszawa 1974, s. 113 i 115.

nych – formowane głównie z żołnierzy wydzielonych przez poszczególne okręgi wojskowe. Do tworzenia oddziałów granicznych miano wykorzystywać przede wszystkim nadwyżki składu osobowego, które powstawały w wyniku reorganizacji 1 i 2 armii, szkół oficerskich oraz pułków zapasowych. Szef Departamentu Personalnego WP został jedynie zobowiązany do uzupełnienia w poszczególnych okręgach ewentualnych niedoborów kadrowych wykwalifikowanymi oficerami, w pierwszej kolejności byłymi oficerami Korpusu Ochrony Pogranicza.²

Tak opracowany plan pozyskania żołnierzy dla WOP nie zakładał, że mieli się oni rekrutować z kilku ściśle określonych związków taktycznych, jak to było w przypadku tworzenia wojsk Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, lecz z nadwyżek i rezerw powstałych w wyniku przechodzenia sił zbrojnych na etaty pokojowe. Takie rozwiązanie, któremu przeciwny był szef Departamentu WOP, niewątpliwie ujemnie wpłynęło na sprawność organizacyjną formowanych jednostek WOP, jak i na dobór żołnierzy, którymi w pierwszym okresie zasilano szeregi tej formacji.³ Decyzje Naczelnego Dowództwa WP sprawiły, że obydwie te przedsięwzięcia, które miały się ze sobą ściśle zająć, stały na przeszkodzie terminowej realizacji zadań organizacyjnych. Szybkie sformowanie WOP warunkowało zwolnienie wielu jednostek wojskowych z pełnionych przez nie zadań w zakresie ochrony granicy oraz umożliwiło przeprowadzenie w nich czynności reorganizacyjnych wynikających z planów NDWP, łącznie z przejściem na zmniejszone etaty pokojowe. Powstałe w ten sposób nadwyżki etatowe i materiałowe stanowić mogły dopiero rezerwy przeznaczone dla formujących się jednostek WOP.

Struktura organizacyjna WOP w porównaniu z innymi rodzajami wojsk była specyficzna. Miała ona charakter terytorialny, a zdecydowa-

² Opracowując wstępne założenia organizacyjne oraz etaty WOP Naczelnny Dowódca WP wydał rozkaz specjalny nr 0751 z 30.08.1945 r. Nakazywał on oddelegować wszystkich oficerów KOP do dyspozycji Departamentu Personalnego MON, gdyż przewidywano ich ewentualne wykorzystanie do służby w WOP; J. Ławski, op. cit., s. 121-122.

³ Ibidem, s. 112-116; tenże, *Organizacja ochrony granic Polski Ludowej 1945-1948*, „WPH” 1979, nr 2, s. 80; tenże, *Geneza i rozwój kadry oficerskiej Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1945-1947*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza”, Warszawa 1965, nr 2, s. 70-75.

nej większości kadr (64,2% ogółu oficerów) przeznaczono niższe (terenowe) stanowiska służbowe w strażnicach, placówkach kontroli ruchu granicznego lub komendach odcinków. Warunki te wpływały na szerszą niż w jednostkach liniowych rozbudowę niektórych służb, m.in. kwatermistrzowskiej, medycznej, weterynaryjnej lub łączności oraz utworzenie od podstaw zupełnie nowych, takich jak kontrola ruchu granicznego, zwiadowcza czy służba psów. Najwięcej oficerów potrzebowały pionierzy operacyjno-liniowy – 849 (21%); zwiadowczy – 638 (16%) i kwatermistrzowski – 546 (13%).⁴

Specyficzne potrzeby kadrowe przysparzały kierownictwu Wojsk Ochrony Pogranicza – szczególnie w okresie formowania – najwięcej kłopotów. Wynikały one przede wszystkim z ogólnego braku przygotowanych w tych specjalnościach oficerów; planowanej w Wojsku Polskim demobilizacji⁵ oraz wielotorowego systemu kierowania kadr oficerskich do tworzonej formacji, pozbawiając niejednokrotnie Departament WOP wpływu na ten proces.⁶ Jego szef odpowiedzialny za całość prac związa-

⁴ Potrzeby oficerów w WOP w myśl pierwszych etatów z 1945 r. były wysokie i wynosiły 14,25% ogółu kadr. Dla porównania istniejący wskaźnik tej grupy w KBW wynosił 10%, a jednostek piechoty 12%. Jedynie w lotnictwie i wojskach pancernych był on wyższy i wynosił odpowiednio ok. 23 i 18%; J. Ławski, *Ochrona*, op. cit., s. 117 i 194.

⁵ Decyzję o przeprowadzeniu „demobilizacji” (czystek) w WP przekazał marszałek M. Żymierski dowódcom okręgów wojskowych i szefom departamentów MON 15.12.1945. Poleciał on, że do 1.02.1946 r. należy zdemobilizować do rezerwy i odkomenderować z WP ok. 10 tys. oficerów, a sprawę każdego oficera rozpatrywać indywidualnie z udziałem szefów wydziałów informacji. Wskazał również, aby w WP pozostać przede wszystkim oficerów, którzy przeszli szlak bojowy w szeregach Armii Czerwonej i odrodzonego Wojska Polskiego; W. Tkaczew, *Powstanie i działalność organów informacji Wojska Polskiego w latach 1943-1948*, Kontrwywiad wojskowy, Warszawa 1994, s. 205; J. Poksiński, *Represje wobec oficerów Wojska Polskiego w latach 1949-1956*, „TUN”, Tatar – Utnik – Nowicki, Warszawa 1992, s. 98-100.

⁶ Wielotorowy system kierowania do WOP kadr opierał się na czterech ośrodkach dyspozycyjnych:

- ◆ Wdziały personalne okręgów wojskowych wyznaczały kadrę i żołnierzy z pominięciem Departamentu WOP bezpośrednio do tych oddziałów, które okręg miał tworzyć.
- ◆ Departament Personalny WP kierował najbardziej przygotowanych i doświadczonych oficerów oraz absolwentów szkół oficerskich otrzymujących przydział do WOP. Tych oficerów szef Departamentu WOP wyznaczał na stanowiska w Departamencie i oddziałach.

nych z organizacją i formowaniem podległych wojsk nie dysponował żadnymi rezerwami kadrowymi. Nie miał on również możliwości kierowania ich do jednostek o największych brakach. Jego rola sprowadzała się więc do bezustannych interwencji u dowódców Okręgów Wojskowych lub szefów Departamentu Personalnego WP, Wydziału Personalnego III Wiceministerstwa lub Wydziału Personalnego Głównego Zarządu Polityczno-Wychowawczego o uzupełnienie braków kadrowych, szczególnie oficerskich.

Próba złagodzenia problemu kadrowego miała być także „pomoc ze strony Armii Radzieckiej” oraz kierowanie do WOP przedwojennych oficerów pełniących służbę graniczną. Początkowo myślano tylko o oficerach Korpusu Ochrony Pogranicza. Nieco później postanowieniem tym objęto również oficerów i podoficerów Straży Granicznej. Realizując powyższe ustalenia Departament Personalny WP do tworzących się Wojsk Ochrony Pogranicza na początku ich organizacji (wrzesień – grudzień 1945 r.) wysłał ok. 150 oficerów KOP i Straży Granicznej. W wyniku starań Naczelnego Dowództwa WP do tej formacji przybyło także 376 oficerów radzieckich.⁷

Korpus oficerski tego rodzaju wojsk tworzyli oficerowie Wojska Polskiego okresu przedwojennego i wychowankowie nowej władzy. Byli oni grupą osobową zróżnicowaną pod względem przygotowania wojskowego i specjalistycznego oraz stażu. Wielu z nich miało bogate doświadczenia wojskowe, w tym i frontowe. Zdecydowaną większość liczącą na początku 1946 r. ok. 65-68% stanowili absolwenci szkół oficerskich tzw. wychowankowie ludowego Wojska Polskiego. Oficerowie II Rzeczypospolitej liczyli ok. 20%. Odkomenderowani do WOP oficerowie Armii Radzieckiej byli najmniejszą 12% grupą, ale objęli oni 51 (z 128) stanowisk kierowniczych, w większości tych, które pozwalały na pewną samodzielność decyzyjną.⁸

-
- ◆ Wydział Personalny III Wiceministerstwa odpowiedzialny był za oficerów pionu kwaterymistrzowskiego, których do WOP wyznaczali kwaterymistrzowie okręgów lub Dep. WOP.
 - ◆ Wydział Personalny Głównego Zarządu Polityczno-Wychowawczego delegował do służby w WOP oficerów na wniosek Szefów Zarządów Polityczno-Wychowawczych OW; J. Ławski, *Ochrona granic Polski*, s. 118-119.

⁷ Ibidem, s. 121-122.

⁸ Ibidem, s. 129.

Taki rozdział stanowisk z jednej strony pozwalał na pełną kontrolę tego co dzieje się w tej formacji, a z drugiej na przygotowanie do pełnienia służby granicznej żołnierzy WOP w oparciu o radzieckie „doświadczenia” oraz na planową edukację wychowanków „ludowego” WP według „sprawdzonych” wzorów radzieckich.

Pierwsze pięć miesięcy po ukazaniu się rozkazu o tworzeniu WOP było okresem bardzo intensywnych działań kadrowych. Kierując 25333 żołnierzami (tj. 89% etatu) okręgi wojskowe oraz organy kadrowe centralnych instytucji WP zdołały w tym czasie zaspokoić elementarne potrzeby powstającej formacji. W oparciu o 2986 oficerów (73,6% etatu); 5918 podoficerów (89,6%) i 16429 szeregowych (92%)⁹ powstały jej organizacyjne ogniwa. Nie udało się jednak zapewnić pełnego ukompletowania kadrowego. Braki osobowe w oddziałach – szczególnie oficerów – były jeszcze duże, sięgające w niektórych jednostkach ok. 40%.¹⁰

Kierowanie do WOP tak dużej ilości kadr sprawiło, że nie zawsze trafiali do tej formacji ludzie wartościowi. Dopiero dokładniejsze poznanie każdego z nich mogło wpłynąć na wprowadzenie niewielkich, acz niezbędnych korekt. Tak się jednak nie stało. Ich rozmiar uzależniony został od decyzji ówczesnego kierownictwa partyjnego i wojskowego. Partia komunistyczna (PPR) chcąc poddać swej kontroli lub wręcz rządowi wszystkie sfery życia społecznego w Polsce, podporządkowała sobie dwa niezwykle ważne instrumenty władzy tj. urząd bezpieczeństwa i wojsko, aby przy ich pomocy osiągnąć swój cel.¹¹ Dlatego też ów wpływ na przeprowadzenie korekt kadrowych – szczególnie w wojsku – oznaczał wielkie „czystki”.¹² „Oczyszczanie szeregów” z ludzi mających inne poglądy i postawy oraz inny rodowód było swoistym przystosowywaniem resortu bezpieczeństwa publicznego i obrony narodowej do przyszłej rozprawy z opozycją w Polsce. Tak było również w Wojskach Ochrony Pogranicza, szczególnie w latach 1946-1949. Na podstawie

⁹ Archiwum Straży Granicznej w Kętrzynie (dalej ASG), sygn. 217/45, k. 57; Sprawozdanie za okres od 1.01 do 28.02 1946.

¹⁰ J. Ławski, *Geneza*, op. cit., s. 87.

¹¹ A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski 1939-1989*, Warszawa 1995, s. 162-165; A. Czubiński, *Najnowsze dzieje Polski 1914-1983*; s. 325.

¹² Zob. Wł. Tkaczew, op. cit., s. 172-236.

różnorakich często nieuzasadnionych podejrzeń a później oskarżeń pozbywano się z tej formacji doświadczonych oficerów, przede wszystkim tych z rodowodem przedwojennym. Oficerowie i podoficerowie „sanacyjnego wojska” przez przyzmat dokonujących czystek postrzegani byli jako „zaciekli wrogowie klasy robotniczej, przemian politycznych, a przede wszystkim Związku Radzieckiego”.¹³ Negatywnie oceniona została także polityka personalna okresu 1945-1948. „Rozwój kadr oficerów Ochrony Pogranicza – czytamy w sprawozdaniu ppłk. Ignacego Krakusa z pracy Komisji Personalnej Głównego Inspektoratu OP – szedł po wadliwej linii, a w szczególności kardynalnym błędem było to, że kierowano do nowo tworzącego się Wojska Ochrony Pogranicza wszystkich starych, przedwojennych oficerów KOP i Straży Granicznej. Polityka ta była oparta na legendzie fachowości i przydatności oficerów przedwojennego KOP i Straży Granicznej do służby w Ochronie Pogranicza”.¹⁴ Ta negatywna ocena oficerów przedwojennych, szczególnie tych z Korpusu Ochrony Pogranicza i Straży Granicznej, opracowana przez szefa Wydziału Personalnego GIOP ppłk. Ignacego Krakusa (notabene byłego oficera informacji wojskowej Marynarki Wojennej) była jednostronna i niesprawiedliwa. Wynikała ona przede wszystkim z negatywnego w tym czasie stosunku kierownictwa MON m.in.: marszałka Michała Żymierskiego i gen. Mariana Spychalskiego oraz organów informacji wojskowej do oficerów armii przedwrześniowej służących w Wojsku Polskim. Była ona także swoistą próbą dyskredytacji działań kadrowych NDWP i szefa Departamentu WOP¹⁵ umożliwiających służbę w WOP

¹³ ASG, sygn. 1717/21, k. 81-90; Sprawozdanie z działalności personalnej od początku istnienia WOP do 10.02.1949 r. (pismo nr 04112 wraz z załącznikiem, które powróciło od gen. Świetlika do DWOP 3.11.1964 r.).

¹⁴ ASG, sygn. 220/14, k. 81-101; Sprawozdanie z pracy Komisji Personalnej Głównego Inspektoratu OP (pismo nr 005185 z 31.12. 1949 r.).

¹⁵ Szef Departamentu WOP gen. bryg. Gwidon Czerwiński w piśmie z 22.11.1946 do marszałka Michała Żymierskiego wskazuje na trudności w planowym realizowaniu zadań. Do głównych przeszkód w całkowitym obsadzeniu granicy żołnierzami WOP (najprawdopodobniej chodziło o odcinek w cyplu ciśnieńskim, który przejęto pod koniec 1948 r.) zaliczył on ogólną sytuację polityczną w Polsce oraz obowiązywanie starych ustaw i przepisów, które są niekorzystne dla państwa. Generał Czerwiński wskazywał także na ludzi, którzy „(...) brudnymi rękami sięgają po moją cześć i nie splamiony honor żołnierski”. W ostatnim zdaniu generał poprosił marszałka o zwolnienie

oficerom KOP i Straży Granicznej, którą oceniono jako „karygodny liberalizm i brak czujności”.

Przedstawiony osąd ppłk. Ignacego Krakusa służył tezie o błędności decyzji Naczelnego Dowództwa WP w sprawie kierowania do WOP najlepszych oficerów.¹⁶ Rozkaz marszałka Michała Żymierskiego nie został wykonany przez wszystkich dowódców z należytą powagą. Faktycznie był on dla części z nich doskonałą okazją pozbycia się z jednostki wojskowej oficerów mniej wartościowych lub tych, którzy mogli albo sprawili już „kłopoty natury politycznej”. Potwierdził on także pilną konieczność przygotowania dla potrzeb WOP młodych kadr w oparciu o własne ośrodki szkolenia, gdyż w Wojsku Polskim nie prowadzono specjalistycznego szkolenia w zakresie służby granicznej.

Od 1946 r. działalność kadrowa w WOP uległa istotnym przewartościowaniom. W Departamencie WOP utworzony został Wydział Personalny. Powstał on w wyniku reorganizacji jednostek granicznych (m.in. likwidacji Wydziałów WOP przy okręgach wojskowych) i przejęcia spraw personalnych od poszczególnych Wydziałów Personalnych Okręgów Wojskowych.¹⁷ Przejmując sprawy personalne oficerów WOP wydział ten od

i odesłanie do armii sowieckiej; E. J. Nalepa, *Oficerowie radzieccy w Wojsku Polskim w latach 1943–1968* (studium historyczno-wojskowe), cz. 2 – załączniki, Wojskowy Instytut Historyczny, Warszawa 1992, s. 168–170.

¹⁶ ASG, sygn. 220/14, k. 4-41; Sprawozdanie z działalności personalnej od początku istnienia WOP do dn. 10.02.1949 r. (pismo nr 00644 z 1.03. 1949 r.).

¹⁷ ASG, sygn. 220/14, k. 70-80; Referat o pracy Wydziału Personalnego Dowództwa WOP sporządzony dn. 1.11.1949 r. (pismo nr 003726 z 2.11. 1949 r.).

Szef Wydziału Personalnego DWOP podlegał bezpośrednio dowódcy WOP. Do jego kompetencji od stycznia 1949 r. należało:

- 1) kierowanie całokształtem prac poszczególnych sekcji Wydziału (ogólną; oficerów polityczno-wychowawczych; podoficerów zawodowych; ewidencji i statystyki; pracowników cywilnych);
- 2) referowanie dowódcy WOP przeniesień personalnych i przedstawianie wniosków;
- 3) referowanie dowódcy WOP spraw oficerskich Sądów Honorowych oraz przedstawianie wniosków awansowych i odznaczeniowych;
- 4) planowanie i przedstawianie wniosków w sprawach uzupełnień korpusu oficerskiego, kwalifikowanie z grona szeregowych i podoficerów kandydatów do Oficerskiej Szkoły WOP oraz do szkół podległych MON;
- 5) planowanie i przedstawianie wniosków w sprawach kierowania oficerów i podoficerów zawodowych na kursy przeszkoleniowe i do szkół oficerskich szczebla wyższego;

grudnia 1946 r. rozpoczął „dopiero właściwą pracę i przyjął odpowiedzialność za kadry oficerskie WOP”. Jednym z pierwszych zadań do wykonania było według ppłk. Krakusa „przeprowadzenie selekcji i oczyszczenie kadry oficerskiej WOP od elementu wrogiego i moralnie rozłożonego”, czego wcześniej odpowiednio nie przeprowadzono.¹⁸

Czystki wśród oficerów

Pierwsza Specjalna Komisja Personalna działająca w marcu i kwietniu 1946 r. zakwalifikowała do natychmiastowego zwolnienia (demobilizacji) lub przeniesienia z WOP 548 z ogólnej liczby 3249 oficerów. Stanowiło to ok. 17% faktycznego stanu tej kadry. Z ogólnej liczby osób zakwalifikowanych do przekazania Departamentowi Personalnemu WP odesłano 409. Kolejna komisja „pracowała” w październiku 1946 r. i połączona została z dążeniem do obniżenia etatów oficerskich w Wojskach Ochrony Pogranicza o ponad 22% (z 4054 na 2570). Kierownictwo WOP „pragnąc oczyścić kadry i wyłuskać najbardziej wartościowych oficerów” odesłało kilkuset „nie nadających się do służby w WOP”. W grudniu 1946 r. „Stała Komisja Personalna” przy Departamencie Personalnym WP, której przewodniczył gen. Stanisław Zawadzki, poddała przeglądowi oficerów na kierowniczych stanowiskach w Departamencie i Oddziałach WOP – do komendanta Odcinka włącznie. Ogółem procesowi tej trzeciej już w 1946 r. lustracji poddano 183 oficerów, dyskwalifikując 56.

Pierwszy rok czystek w WOP przyniósł „bogaty plon”, gdyż z formacji tej zwolniono i odkomenderowano do Departamentu Personalnego WP 856 oficerów. 406 po „rozmowie” w Wydziale Personalnym Dep. WOP odesłano do oddziałów, stosując metodę „przesuwania zdyskwali-

6) współpraca z aparatem partyjnym i Wydziałem Informacji we wszystkich sprawach związanych z przeniesieniami oficerów.

Naznaczanie oficerów na kierownicze stanowiska, aż do zastępcy dowódcy brygady i jemu równorzędnym, zatwierdzał minister Bezpieczeństwa Publicznego, a na pozostałe dowódca WOP.

¹⁸ ASG, sygn. 220/14, k.3 i 4-41; Pismo szefa Wydziału Personalnego GIOP nr 003731 z 2.11.1949 r. do Komitetu Centralnego PZPR wraz ze sprawozdaniem z działalności personalnej od początku istnienia WOP do dn. 10.02.1949.

fikowanych oficerów” do innych jednostek WOP. W miejsce zwolnionych organ kadrowy MON przysłał 445 oficerów, z których 14 odesłano z powrotem jako „nie odpowiadającym wymogom służby w WOP”.

Kolejny 1947 r. był również okresem intensywnych działań wopowskiej Specjalnej Komisji Personalnej. W lutym i marcu zakwalifikowała ona do demobilizacji 791 (24%) oficerów z 3308 ówczesnego stanu faktycznego. Przewidzianych do zwolnienia odesłano do Departamentu Personalnego WP. Ogółem tego roku z WOP „odesłano” 1000 oficerów, na ich miejsce przyjęto 778. Następnego roku (1948) ruchy kadrowe w tym korpusie były znacznie mniejsze. Zwolniono tylko 139 oficerów, przyjmując na uzupełnienie 113.¹⁹

Działalność kadrowa realizowana w pierwszych czterech latach istnienia Wojsk Ochrony Pogranicza miała charakter czystek personalnych. Tak określona ona została w 1949 r. przez szefa Wydziału Personalnego Głównego Inspektoratu Ochrony Pogranicza. W trakcie tych działań główną uwagę zwracano na oczyszczenie kadr WOP z „elementu wrogiego i klasowo obcego”. Działające wielokrotnie w latach 1946-1948 Specjalne Komisje Personalne zakwalifikowały do usunięcia z WOP 1995 oficerów, ok. 1900 z nich zwolniono. Według ppłk. Krakusa komisje ograniczyły się do dyskwalifikowania tylko takich oficerów, którzy czynnie i częstokroć jawnie wykazywali swoją „wrogą postawę wobec naszego ustroju, zachodzących przemian społecznych poczynań rządu ludowego”. Proces ten bardzo ujemnie wpłynął na nastroje wśród oficerów. Duże braki kadrowe, częste zmiany na stanowiskach oraz towarzysząca im ciągła niepewność o własny los, powodowały zanik motywacji do pracy i szkolenia, a w konsekwencji przyczyniały się do obniżenia dyscypliny i poczucia odpowiedzialności. „Oczyszczanie szeregów WOP” negatywnie wpłynęło także na sprawność operacyjną oraz gotowość bojową poszczególnych brygad i pododdziałów granicznych.

Proces czystek kadrowych nie zakończył się z chwilą wyłączenia Wojsk Ochrony Pogranicza z Ministerstwa Obrony Narodowej i podporządkowania w 1949 r. Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego.

¹⁹ ASG, sygn. 222/40, k. 189-250; Referat nt. Stan organizacji ochrony granic RP (styczeń 1949 r.); ASG, sygn. 220/14, k. 4-41, Sprawozdanie z działalności personalnej od początku istnienia WOP do dn. 10.02.1949.

Wręcz przeciwnie. Pod nowym kierownictwem nabrał on nowego wymiaru. Szczególną uwagę zwrócono na „oczyszczenie kadry oficerskiej, która mimo poprzednich czystek nadal kryła w sobie wielu zamaskowanych wrogów”. Organ personalny WOP przy udziale oficerów informacji i aparatu polityczno-wychowawczego zaczął „badać przeszłość każdego oficera” zwracając szczególną uwagę na jego działalność przedwojenną i okupacyjną, środowisko i „ewentualne powiązania” oraz tzw. pochodzenie klasowe.

1 stycznia 1949 r. w chwili zmiany służbowej podległości WOP były 2673 etaty oficerskie. Tylko 2070 z nich zostało obsadzonych. Braki sięgały więc ok. 23%. Największe występowały w korpusie oficerów: piechoty – 417; polityczno-wychowawczych – 116; kwatermistrzostwa – 24 i morskich – 20. Mimo to, w trakcie przekazania korpusu oficerskiego komisja w składzie: płk Józef Turski – szef Departamentu Personalnego MON; płk Nikołaj Orechwo – dyrektor Biura Personalnego MBP; ppłk Ignacy Krakus i mjr Beniamin Pankow – szef Wydziału Informacji GIOP ustaliła, że do 1 lutego 1949 r. należy zwolnić z WOP 154 oficerów. Wskazała także na konieczność zwolnienia w najbliższych latach (1949-1951) jeszcze 688 „politycznie niepewnych” tzn. „wszystkich tych oficerów służby przedwojennej, którzy są w obecnej dobie nadal wrogo ustosunkowani do obecnej rzeczywistości”²⁰.

Do przeprowadzenia tej „akcji” zorganizowano działającą od czerwca do grudnia 1949 r. Specjalną Komisję Personalną GIOP.²¹ Pod-

²⁰ ASG, sygn. 222/96, k. 662-676; Protokół przekazania Wojsk Ochrony Pogranicza Ministerstwu Publicznemu przez Ministerstwo Obrony Narodowej.

²¹ Kwalifikując oficera do usunięcia SKP rozpatrywała następujące kryteria:
„a) obcość klasowa (synowie obszarników, bogaczy wiejskich, kupców, policjantów);
b) wrogi stosunek do naszego ustroju, względnie współpraca z okupantem;
c) z wrogiego środowiska (wrogie ustosunkowanie się bliskiej rodziny do ustroju, współpraca z okupantem);
d) przedwojenni oficerowie i podoficerowie zawodowi, policjanci, kopiści, którzy wykazywali niechęć i wrogi stosunek do ustroju;
e) przynależność do wrogiej organizacji (NSZ, AK, ZWZ, PSL, częściowo BCH);
f) kontakty z wrogim elementem;
g) rozkład moralny i zaniedbywanie się w obowiązkach służbowych.”
ASG, sygn. 223/5, k. 61-64; Sprawozdanie personalne ppłk. I. Krakusa do KC PZPR w związku z realizacją uchwał III Plenum KC PZPR, sporządzone 2 lutego 1950 (pismo

dała ona analizie personalnej 1770 oficerów kwalifikując do usunięcia 520.²² Ich wykluczenie miało nastąpić do końca 1949 r. poprzez aresztowanie 39 oficerów i 3 podoficerów; natychmiastowe zwolnienie 343 oficerów i 55 podoficerów oraz aresztowanie po uzupełnieniu materiałów 25 oficerów i 12 podoficerów. 113 oficerów specjalistów miano usunąć dopiero po otrzymaniu nowych specjalistów (służb: sanitarnej, weterynaryjnej, budowlanej, morskiej). Przewidzianych początkowo przez SKP do zwolnienia 103 oficerów i 12 podoficerów ze względu na „bliskie pochodzenie klasowe i brak dostatecznie obciążających materiałów” pozostawiono w służbie. Kolejny problem, jaki SKP miała rozwiązać, polegał na „wyciągnięciu z dołów ludzi klasowo i ideologicznie bliskich oraz oddanych naszemu ustrojowi” w miejsce usuniętych. Realizując to „posłannictwo” komisja zdecydowała się rekomendować 284 oficerów i 107 podoficerów zawodowych²³, zwracając szczególną uwagę na to, aby

nr 00654 z 8.02.1950); ASG, sygn. 223/5, k. 173-197; Polityka personalna w Wojskach Ochrony Pogranicza (pismo nr 001804 z 25.04.1950 adresowane do ministra BP).

²² SKP zakwalifikowała ogólnie do usunięcia 588 żołnierzy zawodowych WOP: 407 oficerów bez specjalności, 113 oficerów specjalistów i 68 podoficerów zawodowych. W gronie oficerów bez specjalności było: 330 wychowanków odrodzonego WP, 15 oficerów zawodowych sprzed 1939 r., 50 przedwojennych podoficerów zawodowych oraz 12 oficerów i podchorążych rezerwy sprzed 1939 r. Zwolnienie tak dużej liczby oficerów wychowanków ludowego WP argumentowano „(...) są po części bliskimi nam klasowo, to jednak z powodu braku ideologicznego wyrobienia ulegli oni wpływowi wrogiego otoczenia i dalsza praca nad nimi stała się bezowocną.” Liczącą 113 oficerów specjalistów grupę (6.3% całego stanu faktycznego oficerów przed komisją) tworzyli: 48 wychowanków odrodzonego WP, 8 oficerów zawodowych sprzed 1939, 4 oficerów i podchorążych rezerwy sprzed 1939 r. oraz 33 przedwojennych podoficerów zawodowych.

²³ Komisja rekomendowała 391 żołnierzy zawodowych (tj. 66.4% stanu przewidzianych do usunięcia) na wyższe stanowiska oficerskie:

- 255 oficerów wychowanków odrodzonego WP,
- 107 podoficerów wychowanków odrodzonego WP,
- 14 oficerów Armii Radzieckiej,
- 13 oficerów byłych podoficerów zawodowych sprzed 1939 r.,
- 2 oficerów i podoficerów rezerwy sprzed 1939 r.

Stan faktyczny oficerów po zwolnieniu z WOP zakwalifikowanych przez SKP do usunięcia miał być następujący:

- 1120 oficerów wychowanków odrodzonego WP (89.6% całego stanu osobowego oficerów),

rekomendowani rekrutowali się przede wszystkim ze środowiska „robotniczego oraz mało- i średniorolnych chłopów”. Duży nacisk położono na obsadzenie stanowisk oficerskich podoficerami zawodowymi pochodzenia robotniczego, którzy „wywiązali się z własnych obowiązków bardzo dobrze i pracowali z oddaniem”. Polecając podoficerów na etaty oficerskie komisja opowiedziała się także za awansowaniem na stopień oficerski tych, którzy do stycznia 1950 r. wykażą się odpowiednimi kwalifikacjami. Zabieg naznaczenia na wyższe stanowiska miał być – zdaniem komisji – bodźcem zachęty do dalszej pracy oraz uświadomić im możliwość awansu społecznego.

Dokonywane 1949 r. przez SKP czystki w korpusie oficerskim prawie w każdej brygadzie napotykały na początku – według ppłk. Krakusa – na „niezrozumiały” opór ze strony dowódców. Starali się oni niektórych oficerów mimo ich „ujemnych stron” pozostawić w służbie. W późniejszym okresie – jego zdaniem – po „umiejętnym wyciągnięciu politycznie pewnych ludzi z dołu” dowództwa brygad dochodziły do przekonania, że czystka nie wpłynie ujemnie na tok służby, wręcz przeciwnie, przyczyni się do „podniesienia poziomu polityczno-moralnego” całego stanu osobowego jednostki. Akcję „oczyszczania” wopowskiego korpusu oficerskiego z tzw. elementów wrogich i klasowo obcych ppłk Ignacy Krakus określił jako zabieg bardzo słuszny i nie cierpiący zwłoki. Po jego zrealizowaniu Wojsko Ochrony Pogranicza będzie „(...) skutecznie i zdecydowanie realizować zadania postawione przez Partię (PZPR) i Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego. W dobie toczącej się walki klasowej z oczyszczonym korpusem oficerskim Ochrony Pogranicza będzie mogło bezkompromisowo zwalczać wszelkie elementy przestępcze usiłujące szkodzić Polsce Ludowej.” Ppłk Krakus wnioskował, aby nie poprzestać na dokonanej czystce, lecz poprzez wzmożenie czujności klasowej przede wszystkim w aparacie personalnym usuwać z WOP in-

-
- 76 oficerów Armii Radzieckiej (6.0%),
 - 40 oficerów byłych podoficerów zawodowych sprzed 1939 r. (3.2%),
 - 1 przedwojenny oficer zawodowy (0.08%).

Po zrealizowaniu planowanej operacji (gdyby nie było nowego zasilenia oficerami [sposza] WOP) na 2673 etaty oficerskie w WOP obsadzonych by było: oficerami (1250) i podoficerami zawodowymi (158). Do pełnego obsadzenia wopowskich etatów oficerskich brakowało 1423 oficerów (53.23%).

dywidualne elementy obce klasowo i wrogie, opierając się na „ostatnim doświadczeniu z procesu Rajka i jego współpracowników”.²⁴

W trakcie działań SKP zdecydowano się jeszcze w 1949 r. zwolnić wszystkich tych oficerów, których przeznaczono do usunięcia w trzyletnim planie pracy Wydziału Personalnego GIOP.²⁵

Przeprowadzone w latach 1946-1949 na tak wielką skalę czystki oficerów WOP nie miały – moim zdaniem – jakiegokolwiek merytorycznego uzasadnienia. Były one zamierzonym, często z wykorzystaniem aparatu represji, eliminowaniem oficerów o innym rodowodzie niż ich prześladowcy. Działania SKP wynikały z postanowień PZPR. Szczególną rolę w mechanizmie czystek spełniały te, mówiące o „konieczności utrwalenia władzy ludowej, jej zagrożeniach” oraz „zadaniach partii w walce o czujność rewolucyjną na tle obecnej sytuacji.” Wierni i posłuszni realizatorzy przenosili je we wszystkie dziedziny polskiego życia społecznego, również do Wojsk Ochrony Pogranicza, kreowały one totalitarną rzeczywistość. Ich negatywne skutki odczuło wielu Polaków, także żołnierzy zawodowych Wojska Polskiego.²⁶

Oceniający działalność SKP na tle uchwał III Plenum KC PZPR ppłk Krakus uznał, że chociaż „pracowała” ona przed jego obradami, to „kierunek jej wysiłków był zgodny z partyjnymi wskazaniem.” Wskazał na błędy w jej pracy polegające m.in. na tym, że nie prowadziła ona rozmów (indywidualnych) z oficerami, a materiały czerpano z teczek wydziałów informacji oraz kart kwalifikacyjnych. Te źródła wiadomości o oficerach były – jego zdaniem – niepełne, gdyż na zebraniach partyjnych ujawniono dodatkowe fakty „obciążające” poszczególnych oficerów, które nie były wcześniej znane organom personalnym i informacji. Niejawną metodę pracy SKP (bez przeprowadzania rozmów) szef Wydziału Personalnego WOP tłumaczył pragnieniem utrzymania tych dzia-

²⁴ ASG, sygn. 220/14, k. 81-101; Sprawozdanie z pracy Komisji Personalnej Głównego Inspektoratu OP (pismo nr 005185 z 31.12.1949 r. wykonane przez ppłk. I. Krakusa i adresowane do gen. bryg. K. Świetlika, szefa Departamentu Kadr MBP i szefa Zarządu Informacji KBW i WOP).

²⁵ Ibidem, k. 101.

²⁶ W latach 1945-1948 z Wojska Polskiego zwolniono ponad 19,5 tysiąca oficerów polskich; E.J. Nalepa, *Oficerowie Armii Radzieckiej w Wojsku Polskim 1943-1968*, Warszawa 1995, s. 59.

łań w tajemnicy, „aby nie wywołać niezdrowych nastrojów i ewentualnej demoralizacji.” Ten sposób prac uznał za niewłaściwy, gdyż w wyniku rozmów w wyjątkowych wypadkach można było niektórych oficerów pozostawić w WOP.²⁷ Specjalna Komisja Personalna²⁸ działająca w WOP nie przyjmowała odwołań od swoich decyzji, mimo że jak przyznał gen. K. Świetlik zdarzyły się błędy w ocenie ludzi. Jej oceny i orzeczenia pozostały w mocy także wówczas, kiedy kierownictwo PZPR w późniejszym okresie przyznało się do tzw. błędów i wypaczeń. Pozostawiono również w całej rozciągłości tendencyjne oceny przedwojennych żołnierzy zawodowych, którzy pełnili służbę w WOP.

Przechodzący do MBP korpus oficerski WOP był zróżnicowany. Największą jego słabością było niskie wykształcenie ogólne oficerów oraz braki kadrowe, szczególnie na niższych stanowiskach służbowych.²⁹

²⁷ ASG, sygn. 1717/21, k. 333-371; Sprawozdanie dotyczące pracy kadrowej w okresie dwudziestoletniej (1945-1965) działalności WOP (pismo DWOP nr 0163 z 14.02.1966); ASG, sygn. 1717/21, k. 81-90; pismo nr 04112 gen. K. Świetlika z 3.11.1964 r. wraz z załącznikiem nr 1 pt. Sprawozdanie z działalności personalnej od początku istnienia WOP do 10.02.1949.

²⁸ Ogółem od czerwca 1949 r. do 22 kwietnia 1950 r. z WOP zostało zwolnionych 386 oficerów i 55 podoficerów zawodowych. W tym czasie aresztowano także 67 oficerów i 5 podoficerów zawodowych.

Przyczyny zwolnienia oficerów były następujące:

- 1) „klasowo obcy” – 44;
- 2) „wrogo ustosunkowani do naszego ustroju i ZSRR” – 96;
- 3) „współpraca z okupantem” – 11;
- 4) „przynależność do wrogich organizacji” – 70;
- 5) „kontakty z wrogim elementem” – 24;
- 6) „rozkład moralny (pijaństwo i awanturnictwo)” – 44;
- 7) zaniedbanie obowiązków służbowych – 45;
- 8) „wrogie środowisko (bliższa rodzina wrogo ustosunkowana do ustroju)” – 24;
- 9) „przedwojenni oficerowie i podoficerowie wrogo ustosunkowani do ustroju (kopiści i policjanci)” – 28.

ASG, sygn. 223/5, k. 61-64; Sprawozdanie personalne z realizacji uchwał III Plenum KC PZPR sporządzone 2.02.1950 r. przez ppłk. Krakusa do KC PZPR (pismo nr 00654 z 8.02.1950 r.); ASG, sygn. 223/5, k. 173-197, Polityka personalna w WOP (pismo nr 001804 z 25.04. 1950 r. do ministra BP).

²⁹ 1.02.1949 r. w WOP brakowało 622 oficerów. Najwięcej na stanowiskach w piechocie:

- komendantów strażnic – 45,
- dowódców plutonów i kompanii ochrony sztabu – 21,

Na 2051 oficerów służących w WOP 1 stycznia 1949 r. ok. 79% (1616) było wychowankami „odrodzonego” (ludowego) Wojska Polskiego, ponad 5% (105) tej grupy stanowili oficerowie i obywatele ZSRR, a pozostała część 16% (330) miała rodowód przedwojenny (zob. tabelę nr 1).

Najliczniejszą grupę stanowili oficerowie pochodzenia chłopskiego (40,6%) i robotniczego (37,5%). 14% miało wykształcenie średnie, a 5,8% wyższe (zob. tabele nr 2 i 3).

Jak wcześniej wspomniano, zdecydowaną większość oficerów WOP w lutym 1949 r. stanowili wychowankowie „ludowego” Wojska Polskiego, ludzie stosunkowo młodzi i mało doświadczeni. Część z nich objęła już wysokie stanowiska służbowe, choć ich szybki awans wynikał głównie z konieczności obsadzenia wolnych etatów.³⁰ Oficerowie ci nie byli

-
- kierowników Granicznych Placówek Kontrolnych – 14,
 - oficerów zwiadu (wywiadu granicznego) – 347.

Bardzo osłabiona była także służba morską, gdyż nie obsadzono jeszcze:

- 2 zastępców dowódcy brygady do spraw morskich,
- 1 kierownika referatu morskiego,
- 1 pomocnika kierownika referatu morskiego,
- 4 dowódców flotylli ścigaczy,
- 2 zastępców flotylli ścigaczy do spraw technicznych,
- 10 dowódców ścigaczy.

209 oficerów ujawniło swoją przynależność do oddziałów partyzanckich:

- 61 do AL (GL),
- 30 do AK,
- 40 do BCH,
- 34 do partyzantki radzieckiej,
- 16 do partyzantki francuskiej,
- 1 do partyzantki jugosłowiańskiej,
- 27 do innych.

ASG, sygn. 220/14, k. 4-41; Sprawozdanie szefa Wydziału Personalnego GIOP ppłk. Krakusa z działalności personalnej od początku istnienia WOP do dn. 10.02. 1949 (pismo nr 00644 z 01.03.1949 r.).

³⁰ 01.04.1949 r. na 49 etatów dowódców samodzielnych batalionów OP obsadzonych było 48. 25 dowódców było wychowankami odrodzonego WP, 9 – oficerami Armii Radzieckiej, 3 – oficerami przedwojennymi, 4 – przedwojennymi oficerami rezerwy, 6 – podoficerami zawodowymi sprzed 1939 r. oraz 1 – przedwojennym podoficerem rezerwy. Z tej grupy: 2 oficerów miało wyższe wykształcenie, 1 – niepełne wyższe, 20 – średnie, 23 – niepełne średnie oraz 2 – podstawowe. 7 uznano za nie nadających się. 41 należało do PZPR; ASG, sygn. 220/14, k. 4-41; Sprawozdanie z działalności

jeszcze w pełni przygotowani do przyszłych zadań granicznych. Ich doświadczenie w tym zakresie było stosunkowo skromne. Nie funkcjonowało bowiem stojące na odpowiednim poziomie szkolnictwo specjalistyczne, pozwalające na uzupełnianie ich wiedzy ogólnej i specjalistycznej. W działaniach wopowskich przeszkadzał lub komplikował je występujący w tym okresie bardzo wysoki a sięgający 68% deficyt oficerów zwiadu oraz niedobory na dowódczych stanowiskach w GPK i strażnicach.

Problem kadrowych niedostatków rozwiązać miał utworzony Ośrodek Szkolenia WOP (OS WOP). Ale i tu wystąpiły poważne ograniczenia. W wyniku czystek usunięto z Centrum Wyszakolenia WOP (od 1949 roku OS WOP) doświadczonych wykładowców. Na ich miejsce skierowano przeważnie młodych oficerów piechoty z przygotowaniem w Wyższej Szkole Piechoty. Ich praktyka graniczna i dydaktyczna nie zawsze gwarantowała właściwy poziom edukacji podchorążych. Pewne bariery dotyczyły również samych kandydatów (zob. tabele nr 4 i 5). Byli oni „klasowo bliscy”, lecz z bardzo niskim wykształceniem ogólnym. Przyszli podchorążowie rekrutowali się bowiem w większości ze środowiska robotniczego i chłopskiego. Według zastępcy szefa Oddziału Kadry WOP płk. Mariana Ciempiela było to z jednej strony pozytywnym zjawiskiem w sensie „kształtowania ludowego charakteru korpusu oficerskiego, z drugiej zaś fakt że wywodzili się oni z tych warstw społecznych, dla których w przeszłości cenzus wykształcenia był w zasadzie nieosiągalny, wykształcenie i ogólny poziom kultury był daleko niezadowalający”.³¹ Jednak to nie wiedza, lecz czynniki polityczne decydowały i bardzo długo kształtowały korpus oficerski WOP. Poważny wpływ na niego mieli oficerowie radzieccy. To im gen. Świetlik przypisywał olbrzymie zasługi w organizacji Wojsk Ochrony Pogranicza i wychowaniu kadry oficerskiej. Jego zdaniem proces odmładzania i „ideologicznego umacniania ludowej kadry WOP nie był łatwym, ani prostym zagadnieniem.” W pro-

personalnej od początku istnienia WOP do dn. 10.02.1949 r.; ASG, sygn. 220/14, k. 43-69; Sprawozdanie z obecnej polityki personalnej GIOP na dzień 30.03.1949.

³¹ ASG, sygn. 1717/21, k. 333-371; Sprawozdanie dotyczące pracy kadrowej w okresie dwudziestoletniej (1945-1965) działalności Wojsk Ochrony Pogranicza (pismo DWOP nr 0163 z 14.02.1966 r.).

cesie tym „olbrzymią, nieocenioną i bezinteresowną pomoc okazali oficerowie Armii Radzieckiej, całkowicie oddani sprawie ochrony granic PRL”. Oficerowie ci – według niego – jako kierownicy, organizatorzy, wychowawcy i fachowcy z całym poświęceniem pomagali i przekazywali swe bogate wieloletnie doświadczenie naszej młodej kadrze w rozwiązywaniu skomplikowanych spraw ochrony granic państwowych. „Uczyli oni kochać i bronić ojczystego kraju”, szczególnie w Oficerskiej Szkole WOP. Poprzednie kierownictwo szkoły, które miało nadawać jej właściwy kierunek działało – zdaniem gen. Świetlika – źle, gdyż nie opierało się na doświadczeniach przodującej nauki wojennej i metodach szkolenia wypróbowanych w Armii Radzieckiej, a trzymało się kurczowo „przestarzałych metod niejednokrotnie stosowanych w sanacyjnym wojsku”. W lutym 1951 r. do OS WOP przybyli wykwalifikowani oficerowie radzieccy, którzy „mogli pokierować całokształtem pracy szkoły i nadać jej właściwy charakter”. Zmiany te „przyczyniły się do stworzenia lepszych warunków rozwoju szkoły i podniesienia poziomu ideologicznego kadry”. OS WOP stała się odtąd „prawdziwą kuźnią socjalistycznego wychowania nowych kadr oficerskich”. Dlatego – w osądzie gen. Świetlika – „z uczuciem wielkiej wdzięczności oceniają żołnierze Wojsk Ochrony Pogranicza ogromny wpływ wymienionych [podano 22 nazwiska – G.G.] i wielu innych oficerów Armii Radzieckiej, jaki na oblicze ideologiczne i wartość bojową Wojsk Ochrony Pogranicza wywarli oni swą ofiarną pracą (...)”³².

Oczywiście i ta ocena służyła określonej tezie. Rzeczpospolita Polska miała bowiem własne, bardzo bogate doświadczenia w zakresie ochrony swoich granic. Uwzględniały one narodowe realia oraz sytuację zewnętrzną Polski. Powołane do służby formacje, szczególnie Korpus Ochrony Pogranicza i Straż Graniczna odznaczały się dużą sprawnością operacyjną, a także właściwą skutecznością. Dlatego też, kiedy po II wojnie światowej zaczęto formować Wojska Ochrony Pogranicza, słusz-

³² ASG, sygn. 1717/21, k. 333-371; Sprawozdanie dotyczące pracy kadrowej w okresie dwudziestoletniej (1945-1965) działalności Wojsk Ochrony Pogranicza (pismo DWOP nr 0163 z 14.02.1966 r.); ASG, sygn. 1717/21, k. 81-90; pismo gen. Świetlika nr 04112 z 3.11.1964 r. wraz z załącznikiem nr 1. „Sprawozdanie z działalności personalnej od początku istnienia WOP do 10.02. 1949 r.”

nym było włączenie oficerów KOP i SG w ten proces. Zarówno oni jak i pozostali żołnierze armii przedwrześniowej mogli przekazać swoim młodszym kolegom – wychowankom „odrodzonego” (ludowego) Wojska Polskiego – przywiązanie do narodowych wartości i własnej tradycji wojskowej. Polacy, tak jak w przeszłości, nie potrzebowali pobierać nauki umiłowania ojczyzny od nauczycieli radzieckich. Ich obecność w Wojsku Polskim oraz Wojskach Ochrony Pogranicza spowodowała przeniesienie do polskiego środowiska poglądów, rozwiązań organizacyjnych, metod pracy i zwyczajów z ich wojska, które wywarły istotny wpływ na kształtowanie oblicza żołnierzy WP, służyły sowietyzacji sił zbrojnych.

Tabela nr 1

Obsada stanowisk oficerskich w WOP
(stan na 1 stycznia 1949 r.)

Stanowisko	Wychowankowie odrodzonego WP	Oficerowie radzieccy i obywatele ZSRR	Oficerowie zawodowi sprzed 1939 r.	Oficerowie rezerwy sprzed 1939 r.	Podoficerowie zawodowi sprzed 1939 r.
Szef Sztabu GIOP	–	1	–	–	–
Szef Wydziału GIOP	4	3	1	–	–
Dowódca bryg. OP i Komendant CW WOP	2	5	4	1	1
Szef Sztabu bryg. OP	3	4	5	–	–
Dowódca batalionu OP	23	7	6	1	9
Kwaternistrz (bryg. I batalionu)	32	8	3	2	16
Oficerowie na innych stanowiskach	1552	77	42	93	146
Razem 2051	1616 (79%)	105 (5%)	61	97	172
			330 (16%)		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ASG, sygn. 220/14, k. 4-43.

Tabela nr 2

Pochodzenie społeczne oficerów WOP
(stan na 1 lutego 1949 r.)

Lp.	Grupa społeczna	Liczba oficerów	%
1.	chłopska (bezrolni)	99	4,8
2.	chłopska (do 5 ha)	315	15,3
3.	chłopska (do 15 ha)	361	17,6
4.	rolnicza (do 50 ha)	46	2,2
5.	rolnicza (do 100 ha)	13	0,6
6.	robotnicza	496	24,1
7.	robotnicza (technicy, personel fabryczny)	73	3,5
8.	rzemieślnicy	202	9,8
9.	inteligencja (prac. państwowi i samorządowi)	309	15
10.	inteligencja (zawodowi wojskowi)	45	2,1
11.	inteligencja pracująca	58	2,8
12.	przemysłowo-kupiecka	21	1
13.	inne	13	0,6
	Razem 2051	2051	99,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ASG, sygn. 220/14, k. 4-41.

Tabela nr 3

Wyszktałenie oficerów WOP
(stan na 1 lutego 1949 r.)

Lp.	Uzyskane wykształcenie	Liczba oficerów	%
1.	nie ukończone podstawowe	36	1,7
2.	podstawowe	503	24,5
3.	nie ukończona mała matura	721	35,1
4.	ukończona mała matura	383	18,5
5.	nie ukończone liceum	80	3,9
6.	ukończone liceum	208	10,1
7.	nie ukończone wyższe	50	2,4
8.	ukończone wyższe	70	3,4
	Razem 2051	2051	99,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ASG, sygn. 220/14, k. 4-41.

Tabela nr 4

Nabór (limit przyjęć) żołnierzy z jednostek WOP do szkół oficerskich w 1953 r.

Nazwa jednostki WOP	OS WOP (3 l)	OS Weterynaryjna	OS Medyczna (2 L) Felczerska	OS Kwaternistrzowska (2 l)	OS MW (4 l)	OS Uzbrojenia (2 l)	OS Inż.-Sap (3 l)	OS Kapelmistrzowska (3 l)	OS Samochodowa (2 l)	Razem
3 B WOP	25	2	2	2	2	2	1	2	2	40
4 B WOP	55	2	2	2	2	2	1	2	2	70
5 B WOP	25	2	2	2	2	2	1	2	2	40
8 B WOP	25	2	2	2	2	2	1	2	2	40
9 B WOP	25	2	2	2	2	2	1	2	2	40
12 B WOP	55	2	2	2	2	2	1	2	2	70
15 B WOP	25	2	2	2	2	2	1	2	2	40
16 B WOP	55	2	2	2	2	2	1	2	2	70
19 B WOP	5	2	2	2	2	2	1	2	2	20
22 B WOP	15	2	2	2	2	2	1	2	2	30
23 B WOP	15	2	2	2	2	2	1	2	2	30
26 B WOP	55	2	2	2	2	2	1	2	2	70
Razem	380	24	24	24	24	24	12	24	24	560

Źródło: ASG, sygn. 242/1, k. 116-118.

Tabela nr 5

Nabór (limit przyjęć) żołnierzy z jednostek WOP do szkół oficerskich w 1955 r.

Nazwa jednostki WOP	OS WOP	WS MW	CW Sł. Tyłów	OSŁ Radio	OSŁ (Prze-wod.)	CW Me-dycznego (felczerzy)	OS Uzbro-żenia	OS Samo-chod.	Razem
3 B WOP	15	1	2	–	1	1	–	–	20
4 B WOP	20	1	1	–	1	1	1	–	25
5 B WOP	15	1	1	1	1	1	–	–	20
8 B WOP	15	1	1	1	1	1	–	–	20
9 B WOP	15	1	1	–	1	1	–	1	20
12 B WOP	20	2	1	1	1	–	–	–	25
15 B WOP	10	1	1	–	1	1	–	1	15
16 B WOP	20	2	1	1	–	1	–	–	25
19 B WOP	10	–	–	–	–	–	–	–	10
22 B WOP	10	–	–	–	–	–	–	–	10
23 B WOP	10	–	–	–	–	–	–	–	10
26 B WOP	15	–	1	–	–	1	1	–	18
SSM WOP	5	3	–	–	–	–	–	–	8
Podofic. Szk. Łączn.	5	3	–	–	–	–	–	–	8
Baza Remontowa	5	3	–	–	–	–	–	–	8
Razem	190	15	10	6	12	8	2	2	245

Źródło: ASG, sygn. 1280/7, k. 122-124 oraz sygn. 465/51.

Zestawienie obsady stanowisk (oficerskich i podoficerskich) Wojsk Ochrony Pogranicza

(stan na 1 stycznia 1956 r.)

Lp.	Stanowiska etatowe	S T A N E W I D E N C Y J N Y															
		Liczba stanowisk etatowych	Gen.	Płk	Ppłk	Mjr	Kpt.	Por.	Ppor.	Chor.	Razem oficerów	Podoficerowie nadterminowi				Razem podoficerów nadterminowych	Ogółem wojskowych
												St. sierż.	Sierż.	Plut.	Kapral		
1.	General	14		6	8	–	–	–	–	–	14						14
2.	Pułkownik	69		1	21	36	5	2	–	–	65						65
3.	Podpułkownik	288			11	125	91	35	1	–	263						263
4.	Major	739			1	41	292	307	35	1	677						677
5.	Stanowiska oficerów starszych	21			1	4	5	5	–	–	15						15
6.	Kapitan	1415					141	559	541	16	1257	12	7			19	1276
7.	Porucznik	1228						175	721	58	954	45	25			70	1024
8.	Podporucznik	52								85	102						102
9.	Chorąży	–								–	0						0
10.	Stanowiska oficerów młodszych	145						2	53	55	112	6	5	1	–	12	124
	Razem stanowisk oficerskich	166			1	4	7	58	55	2	127	6	5	1			139
11.	St. sierż.	1111									0	260	349	107	3	719	719
	Ogółem wojskowych	5082		1	42		536	1136	1438	94	3459	323	386	108	3	820	4279
12.	W dyspozycji Oddziału Kadr						1	5	10	1	17						17
13.	Na szkoleniach i kursach						16	51	21	–	106						106

Źródło: ASG, sygn. 1285/408, k. 54.

Obsada dowódczych i kierowniczych stanowisk
w Wojskach Ochrony Pogranicza

(stan na 1 stycznia 1956 r.)

Lp.	Stanowisko służbowe	Liczba stanowisk wg etatu WOP	Liczba faktycznie obsadzonych stanowisk	Vacaty
1.	Dowódca brygady	12	12	–
2.	Szef Oddziału	12	12	–
3.	Zastępca szefa Oddziału	12	9	3
4.	Szef Wydziału	55	55	–
5.	Zastępca szefa Wydziału	27	26	1
6.	Zastępca dowódcy brygady	36	28	8
7.	Szef sztabu brygady	12	12	–
8.	Kierownik Sekcji	199	194	5
9.	Dowódca batalionu	68	63	5
10.	Zastępca dowódcy batalionu	120	112	2
11.	Szef Sztabu batalionu	64	62	2
12.	Oficerowie na innych stanowiskach	3354	2997	357
13.	Podoficerowie nadterminowi	1111	821	290
	Razem 2051	5082	4403	679

Źródło: ASG, sygn. 1285/408, k. 62.

Goryński Grzegorz; Formowanie korpusu oficerskiego Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1945 – 1956, w: Problemy Ochrony Granic. Biuletyn nr 17 (2001), s. 33 - 55.